कश्चपूर्वापरमिदंजागर्तिप्रतिपालयन्नित्यस्योत्तरमाह एवंप्रयोजनइत्यादिनाज्ञेयोनःसनरेंद्रस्थोदंडःप्रत्ययएवचेत्यंतेन ॥ ४० ॥४१॥ अददीश्वरइतिशेषः अस्मैराज्ञे दंडंदंडनीतिं अतएवायंबलेनसंयुक्तः पंचविधआत्मायस्यसतथा धर्मव्यवहारदंडेश्वरजीवरूपेणपंचप्रकारात्मकोराजा ॥ ४२ ॥ बहुधनसहिताअमात्याबहुधनामात्याः बलानितुतेजओजःसहआख्यानिदेहेंद्रियबुद्धिसामर्थ्यानि अष्टकैरष्टसंख्याकैरनंतरश्लोकेवक्ष्यमाणैर्हस्त्यादिभिराहार्यमर्जनीयं अन्यद्बलंकोशदृद्धिरूपं ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ अंगस्यसैन्यस्य राज्यस्यदंडमेवांगमितिवाक्यशेषात् युक्तस्यसन्नद्धस्यरथादिकंशरीरंविदुरिति तृतीयेनान्वयः रसदाःवैद्याः ॥ ४५ ॥ प्राड्विवाकाःपृच्छतीतिप्राट्सचासौविवाकश्चविवदमानयोर्द्वयोःप्रवृत्तिनिमित्तवेत्ता ॥ ४६ ॥ दंडसैन्यंदंडःप्रसिद्धः ॥ ४७ ॥ दंडोदंडाधीनं ॥ ४८ ॥ प्रदर्शितोदंडः स्थापनायचप्रदर्शिताब्राह्मणाः ॥ ४९ ॥ भर्तृप्रत्ययःभर्तारौद्वौविवदमानौप्रत्ययःकारणंयस्यसतथावादिप्रतिवादिभ्यांप्रवर्तितोव्यवहारः तयोरन्यतरस्यप्रत्ययोभ्युपगमोलक्षणंयस्यसभर्तृप्रत्ययलक्षणः

एवंप्रयोजनश्चैवदंडःक्षत्रियतांगतः॥ रक्षन्प्रजाःसजागर्तिनित्यंस्ववहितोक्षरः॥४०॥ ईश्वरःपुरुषःप्राणःसत्वंचित्तंप्रजापतिः॥ भूतात्माजीवइत्येवंनामभिः प्रोच्यतेष्टभिः॥ ४१ ॥ अददद्दंडमेवास्मैधृतमैश्वर्यमेवच॥ बलेनयश्चसंयुक्तःसदापंचविधात्मकः॥ ४२ ॥ कुलंबहुधनामात्याःप्रज्ञाप्रोक्ताबलानितु॥ आहार्यमष्टकैर्द्रव्यैर्बलमन्यद्युधिष्ठिर॥ ४३ ॥ हस्तिनोश्वारथाःपत्तिर्नावोविष्टिस्तथैवच ॥ दैशिकाश्चाविकाश्चैवतदष्टांगंबलंस्मृतं॥ ४४॥ अथवांगस्ययुक्तस्यरथिनोहस्तियायिनः॥ अश्वारोहाःपदाताश्चमंत्रिणोरसदाश्चये॥ ४५॥ भिक्षुकाःप्राड्विवाकाश्चमौहूर्तादैवचिंतकाः॥ कोशोमित्राणिधान्यंचसर्वोपकरणानिच ॥४६॥ सप्तप्रकृतिचाष्टांगंशरीरमिहयद्विदुः॥ राज्यस्यदंडमेवांगंदंडःप्रभवएवच॥४७॥ईश्वरेणप्रयत्नेनकारणात्क्षत्रियस्यच॥ दंडोदत्तःसमानात्मादंडोहीदंसनातनं॥ ४८ ॥ राज्ञांपूज्यतमोनान्योयथाधर्मःप्रदर्शितः॥ ब्रह्मणालोकरक्षार्थंस्वधर्मस्थापनायच॥४९॥ भर्तृप्रत्ययउत्पन्नोव्यवहारस्तथापरः॥ तस्माद्यःसहितोदृष्टोभर्तृप्रत्ययलक्षणः॥५०॥ व्यवहारस्तुवेदात्मावेदप्रत्ययउच्यते॥ मौलश्चनरशार्दूलशास्त्रोक्तश्चतथापरः॥५१॥ उक्तोयश्चापिदंडोसौभर्तृप्रत्ययलक्षणः॥ ज्ञेयोनःसनरेंद्रस्थोदंडःप्रत्ययएवच॥ ५२॥ दंडप्रत्ययदृष्टोपिव्यवहारात्मकःस्मृतः॥ व्यवहारःस्मृतोयश्चसवेदविषयात्मकः॥ ५३॥

अन्यतरपराजयादित्यर्थः सहितोहितमिष्टेनयुक्तःसहितः अन्यतरजयावहइत्यर्थः ॥ ५० ॥ वेदात्मावेदोक्तोदोषःपारदार्यादिस्तन्निवृत्त्यर्थंपर्षदंप्रतिगतश्चेत्तत्रप्रायश्चित्तात्मकोवेदहेतुकएवदंडः मौलःकुलाचारप्रयुक्तोयोव्यवहारस्तत्रापिशास्त्रोक्तोदंडः यथाशूद्रस्यसुरापानेप्रायश्चित्तंनास्तिअथापिकस्मिंश्चिच्छूद्रकुलेएवंनियमोयोस्माकंमध्येसुरांपिबतिसज्ञातिबाह्यइतितस्योल्लंघनेशूद्रस्यसुरापानोक्तंप्रायश्चित्तंभवति तथाचशास्त्रविदामनुक्रमणंधर्मज्ञानांसमयःप्रमाणंवेदाश्चेति ॥ ५१ ॥ तेषांत्रयाणांदंडानांमध्येआद्यःक्षत्रियाधीनइत्याह उक्तइति नःअस्माभिःक्षत्रियैर्दंडोपिज्ञेयः तत्रप्रत्ययोपिज्ञेयः ॥५२॥ अस्यापिवेदमूलत्वमाह दंडइति विविधोवहारःअन्योन्यंपरपक्षक्षेपेणस्वपक्षसाधनंव्यवहारस्तदात्मकोन्यायःसयद्यपिदंडःप्रत्ययदृष्टस्तथापिसव्यवहारपदार्थोमन्वादिभिःस्मृतोस्ति अतःसोपिवैदिकप्रणीतत्वाद्वेदविषयात्मकोवेदार्थगोचरोस्तीत्यर्थः ॥ ५३ ॥

Digitized by Google